

וגם בדברי שמואל, מצינו לכאורה שחלק על הברייתות, כמו כאן; ע' בכתובות עז. 'אמר רב יהודה אמר שמואל... במתנינא תנא... (וכבר העיר על כך בהר-צבי שם). וע"ע בתוס' סוכה לב: ד"ה שדרו; שבת סג. 'ופליגנא דשמואל' וברש"ש ומגדים חדשים שם. וע' גם בתוס' שם ע: (ד"ה לא) ששמואל דרש שלא כדרשות התנאים, וצ"ל כי קבלה בידו היתה לדרוש כן. ע"כ.

ואף בדברי שאר אמוראים מצינו כן; ע' בנדרים סא: (ובסוגיא המקבילה בקדושין) ובר"ן. וכתב בספר שושנים לדוד (לר"ד פאדרו. שם) דקים להו לאביי או לרבא, שאותה ברייתא לאו בת סמכא היא אלא משבשתא.

וע' גטין ו: ובתד"ה אמר ר' יצחק. ברש"ש ומהר"ץ חיות שם.

אכן נראה שיש לפרש באותם מקומות, שהאמורא ידע שברייתא זו לאו בת סמכא היא, אם משום שיבוש שנפל בה אם משום מקורות אחרים שהיו בידו, שחלקו עליה. אך לא שהוא חולק מדעתו על הברייתא. וכן מבואר בדברי הרא"ש (להלן כד. אות לה) שהאמורא שידע מהברייתא, יש לו היכולת לשבשה, ולכך אמר רבא שהלכה כשמואל כנגד הברייתא. אבל אילו האמורא אומר דבר מסברת עצמו, ונמצאת ברייתא שלא כדבריו – אנו סומכים על הברייתא, כי אילו היה יודע האמורא מאותה ברייתא, יש להניח שלא היה חולק עליה.

(יש להעיר שהרא"ש כתב כן בנימוק שיטת בעלי התוס' שפסקו שם כברייתא ולא כשמואל וכתב יוסף. אמנם הר"ף שם פסק כרב יוסף ולא כאותה ברייתא. אך אין ראיה מדבריו שהלכה כאמורא נגד הברייתא – כי שם יש ברייתא נוספת המסייעת לרב יוסף, ע"ש בסוגיא).

וע"ע בתורי"ד ב"ב קלב: שאעפ"י ששמואל איתותב שם מהברייתא, פסקו הלכה כמותו בגמ', אם משום שקבלה היתה בידם כן או שמצאו ברייתא כלשהי כמותו וסמכו עליה.

[...] ודבר זה שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד. ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמרא בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה 'זו אינה משנה'... (מתוך קובץ שעורים – ב"ב, תרג. ע"ש).

דף בד

'דורשי חמורות' – רש"י מפרש מלשון קשרים, כלומר דברים קשים וסתומים. ויש מפרשים 'חומר' – מרגלית, כלומר דורשי דברים שהם כמרגליות (מובא בתר"י. ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה טו בבור 'כמין חומר').

'אמר מר זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע – והא איכא עגבות?'. לא תירץ בכגון שאינם נוגעים זה בזה – כי אז היה מותר לקרוא אף ללא החזרת פנים. ומכך שהצריך החזרת פנים, משמע שהם נוגעים זה בזה (עפ"י חזון איש או"ח טו, ט. ותמה שם על המשנה-ברורה (עג, א) שכתב [מהפמ"ג] לאסור כששוככים זה כנגד זה בקירוב, אפילו אינם נוגעים זה בזה).

מפירוש הראב"ד (המובא ברשב"א) נראה שמפרש שמחזיר פניו בלבד ולא כל גופו. והשאלה היתה ליאסר משום עגבות של עצמו, ומתיר שאין בהם משום ערוה. וצ"ע.

'איכא דאמרי תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן שנים עשרה שנה ויום אחד, אידי ואידי עד כדי שדים נכוננו...'. פרש"י, מכאן ואילך באות לכלל ביאה שאדם מתאוה להן. לפי זה נראה פשוט שמלבד איסור קריאת שמע, יש איסור גמור לשכב עמהן במטה אחת משום חשש הרהור ואפילו אינו תולה דעתו בדבר אחר, עצם הקריבה לעריות אסורה. ואם כן, מה שדיברה הרישא בגדולים, היינו אב אצל בניו ואם אצל בנותיה. שאף על פי שלא נחשדו ישראל על משכב זכור, מכל מקום חשש 'הרהור נגיעת ערוה' (כלשון רש"י לעיל) יש, כל שאדם מתאוה להן [בתינוקת]. ולכך רש"י כתב לשון נקבה, הגם שמדובר גם על תינוק] (רע"כ).

'טפה באשה ערוה... שוק...'. ודוקא לאחריים ולאנשים, משום הרהור, אבל כלפי עצמה – אין זו 'ערוה', שהרי שנינו האשה יושבת וקוצה לה חלה (רשב"א ועוד).
ויש סוברים שגם אשה אחרת אסורה לקרוא כנגדה (רמ"א עה, א בדעת הרא"ש). ואולם הכרעת הפוסקים אינה כן [אף בדעת הרא"ש]. ע' משנ"ב שם ועוד.
ע"ע סיכומי שיטות וחילוקי דינים, בשאלות ותשובות שבסוף החוברת.

(ע"ב) 'מבליעו באפרקסותו'. למהות האפרקסין וצורתו; רש"י כתב שהוא סודר שבראשו ושני ראשיו תלויים בפניו. ואילו הערוך (ערך 'אפיקרסין'. והביאו הרא"ש במועד קטן פרק ג, מג) פרש שהוא לבוש תחתון הצמוד לגוף, ויש לו חוטים / סרוכים והיה נקשר בהם בכתפו (וראה בפירוט בספר 'כלי זכוכית בספרות התלמוד' (לר"י בראנד. ירושלים תשל"ח, עמ' 176) שהוכיח כן ממסכת דרך ארץ (י) ומעוד מקומות).
וראה עוד בפירוש 'ארגמן' לגר"ח קניבסקי שליט"א (מסכת ציצת א, ה), בבאור מחלוקת התנאים אם אפיקרסין חייבת בציצית אם לאו – לפי שני הפירושים. וע"ע מש"כ ביוסף דעת מנחות א קונטרס בהלכות ציצת פרק שני ט ופרק ששי כא. וע' לעיל כג: 'צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו' משמע קצת שאחד משימושיו של הבגד לצרור בו דברים לעתים.

'היה עומד בתפלה ונתעטש – ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל, ואומר: רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו...'. התרומת-הדשן (טז) נשאל מדוע לא ראינו בזמננו, אפילו מן המדקדקים במעשיהם, מי שנוהג כן.
והשיב, אמנם משמע בדברי הרמב"ם שאם יכול, יכריח לעצור עצמו עד גמר התפילה [וצריך לומר שאין זה בכלל 'המשהה נקביו' שעובר בבל תשקצו], מכל מקום מי שאינו יכול להעמיד עצמו, לא ידענו צד היתר שלא להרחיק ד' אמות. אלא שיש לצדד טעם מדוע לא נהגו כן, לפי שהמתפלל בציבור מתבזה ומתבייש בכך, מפני שירגישו בו אחרים, ומשום כבוד הבריות הקלו. והגמרא מדברת באופן שאין ביוש, כגון ביחיד. 'ומכל מקום קשה הדבר מאד לבדות חלוקים מן הדעת שאינם אפילו רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים מהך מילתא'.

אעפ"י שפקפק בעצמו בהתר זה, הרמ"א (קג, ב) הביא דבריו וכתב שכן נוהגים. ונראה טעם התרומת-הדשן שחכך בהתר זה, והלא כבוד הבריות דוחה איסורים – לפי שלא מצינו כבוד הבריות עומד כנגד כבוד שמים, והלא כאן עומד הוא בתפילה לפני ה', על כן הצריכוהו להרחיק ממקום עמדו, הגם שכרוך הדבר בביוש, ואינו דומה לשאר איסורים שבתורה, הלכך אין ללמוד מ'ולאחותו' בענין כזה.

ואפשר מטעם זה אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו (ל:). ואינו מפסיק משום כבוד הבריות.
ואולי יש ללמוד מכאן לשאר דברים כיוצא בזה, כגון במקום ביוזי שמות וכתבי קדש, שזא לא יהא שייך התר ד'כבוד הבריות'.

עוד כתב שם: שמא לא תקנו לומר 'רבון...' אלא במרחיק ממעמדו, שאז מורגשת ונראית כלימתו ובושתו. (וכתבו אחרונים שמכל מקום טוב להרהר בלבו וידוי זה גם כאשר עומד במקומו).

לעיל גבי מים שותתים על ברכיו, לא הצריכוהו לומר 'יצרתנו נקבים נקבים...' – כי לא תקנו כן אלא לאנוס, כגון בהפחה שהוא אנוס מצוי ואין אדם יכול ליזהר ממנו, ומשום כך הוא אומר 'גלוי וידוע לפניך חרפתנו' להודיע שאנוס היה, אבל שם הלא כיון ששתת בתפילתו הוברר שהיה פושע במה שהתחיל להתפלל כשהיה נצרך לנקביו ולא בדיק עצמו מקודם לכן (תלמיד רבנו יונה; ריטב"א). יש לדייק בדבריו שגם באופן שהיה אנוס גמור בשתייתו (ויש שפרשו כן לעיל, שמדובר כשבדיק עצמו תחילה וכדו') – אינו אומר 'רבנו...' / לפי שאין הדבר מצוי, ולא תקנו על אופן רחוק.

ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך... כך היא המסקנא לדעת רב הונא בשם רבי יוחנן (ולרבה בר בר חנה בשם ריב"ל), שהמהלך במבואות המטונפות מותר בהרהור.

ולפי זה מובן לשון רבי יוחנן: 'בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ...' – כלומר אפילו כשמהלך במבואות המטונפות (עפ"י פסקי הרי"ד זבחים קב). ואולם להלכה נפסק (באו"ח פה) כדברי רב חסדא, שבכל מקום טינופת, כלומר כנגד צואה ומי רגלים, אסור להרהר.

לענין אדם שאנוס להרהר בדברי תורה בבית המרחץ ובית הכסא; והאם מותר להיכנס לתוכם מתוך הלכה שאינה פסוקה – ע' במובא בזבחים קב.

על הרהור בבית המרחץ בהלכות הנוגעות לבית המרחץ, ועל פסיקת הלכה שם ללא טעמים, כגון 'אסור' או 'מותר' – ע' במובא בע"ז מד.

על קיום מצוות בבית המרחץ ובכל מקום מטונף – ע' במובא בקדושין לג.

ר' אסי אמר: הוי מושכי העון בחבלי השוא' – שהרי אינו עושה עבירה להנאת עצמו כשאר בעלי עבירה, אלא עושה אותה על חנם, שחושב שעושה מצוה בקריאה זו והרי היא עבירה, שמבוזה את התורה באותה קריאה (תר"י; ריטב"א).

'אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות קריאת שמע' – בשעת הדחק (סידור רס"ג. וכן משמע במכתם. וכן הובא במשנה-ברורה (עד סק"ב) מת"ש – כי בלאו הכי אין ראוי לעשות כן לכתחילה אפילו בשאר ברכות, כל שכן בקריאת שמע).

ויש לסייע לכך, ממה ששנינו בברייתא (להלן כה): שיושב במים עד צוארו וקורא – כי לכתחילה יש לכסות את לבו במקום האפשר. ואולם יש לדחות שהתנא בא להשמיענו שלבו רואה את הערוה מותר (כמו שאמרו שם בגמרא), ואילו הלב היה נתון חוץ למים לא היינו שומעים זאת, שהרי יש הפסק בין הלב לערוה (ע' להלן), ולכך השמיענו חידוש שגם כשהלב תוך המים והוא רואה את הערוה, מותר.

ענינים וטעמים

(ע"ב) 'המשמייע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה' –

'... ובפרק 'מי שמתו': המשמייע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. ע"ש ברש"י, שחושב שאין הקב"ה עונה לחש. ובודאי אין דבריהם לפתאים החושבים שקול נמוך לא ישמע וקול גבוה קצת ישמע – אבל הכוונה מקטני אמנה בעצמו עד דרך שנתבאר, שאין מאמין שתפלתו מתקבלת אחר שרואה שמתפלל בכל יום ולא נענה כלום – דבר זה צריך אמונה גדולה שאף על פי שאינו רואה קבלת תפלתו ועשיית רצונו, עם כל זאת יאמין שהש"י שומע תפילת כל פה ולא שיקץ ענות עני – במעשים ובדעת גם כן, ואע"פ שלא נגלה זה. ועל דרך שאמרנו להאמין גם עכשיו השגחתו ית' על כל אחד מישראל רק לטוב אע"פ שהנראה הוא להיפך ח"ו. והשמעת הקול בתפילה היא באה מצד התעוררות הלב מצד העדר האמונה בתפילתו שפועלת, ורגשות (= והרגש) זה גורם פעולת השפתים בהשמעות הקול, שיחשוב אולי זה יעורר רחמים יותר, כידוע. אבל באמת צריך להאמין שהש"י שומע תפלת כל פה ועונה לחש כל אחד כפי מה שהוא, כי לא בזה וגו'.

ודברים אלו עיקר גדול בהתחזקות האמונה; להאמין שהש"י משיגח עליו עם קטנות מדרגתו כמו שהוא משיגח על הגדול שבגדולים, כי לפניו הכל שוים וכל קטנות האמונה בא על היאוש בעצמו... (מתוך ספר הזכרונות (שבסוף ספר דברי סופרים) לר"צ הכהן, עמ' 48).

ובענין הזה כתב בצדקת הצדיק (קנד): 'כשם שצריך אדם להאמין בהש"י כך צריך אחר כך להאמין בעצמו – רוצה לומר שיש להש"י עסק עמו, ושאינו פועל בטל שבין לילה היה ובין לילה אבד וכחיתו שדה שלאחר מיתתם נאבדו ואינם, רק צריך להאמין כי נפשו ממקור החיים יתברך שמו, והש"י מתענג ומשתעשע בה כשעושה רצונו...'

המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר. פרש"י, דכתיב ויקראו בקול גדול. ולכאורה אינו מספיק, כי שם הוא משום שקראו ולא נענו ווגם בקדושה לכאורה יש ענין של צעקה לקרוע גור דין. וגם מה זה ענין לנבואתם?

ונראה כי זו 'שיטתם' ודרכם של נביאי השקר, לקרוא נבואתם בקול גדול ובריבוי ושטף כמותי ובכך כביכול להכריח את העליונים לקבל נבואתם על דרך 'נבואה המגשימה את עצמה', כי כבר נוצרה מציאות מסוימת והכתה גלים בעולם, ואין מדרך ההנהגה העליונה לטפוח בפניה של המציאות באופן בוטה. ואכן יש כוח ו'הגיון' בדרך זו (כדרך שאמרו: חוצפתא – מלכותא בלא תגא, שזה כל ענין ספירת המלכות דאין-סוף שבה נוצר החלל והצמצום שמצדו כביכול הא"ס ב"ה מסלק עצמו ורשות נתונה ואכמ"ל). וזהו 'נביאי' – לשון ניב שהוא מלשון תנובת השפתים, היינו שהדיבור עצמו מביא וממשיך הדברים. [וכן הוא בקדושה, על דרך שנאמר כי לא יעשה ה"א דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים], אלא שכאשר הנבואה חסרת שורש, ב'לא תגא', הרי ההצלחות הם בגדר 'הרה עמל וילד שקר' וסופם נפילה ואכזבה (מרע"כ).

'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא ותקילא לי כי כולי תלמודאי.' 'אבלעא' – חביבה עלי (רש"י מנחות ז). ברמז הקרוב לפשט: בליעת דברי תורה באדם, עד שנעשים עצם מעצמיו ובשר מבשרו, לא ימושו ממנו – תלויה במדת שקיקתו ושמחת לבו בדברי תורה, ככל שחביבים עליו

ביותר וערבים לחכו – יבואו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (וכמו שכתב בהקדמת ה'אגלי טל'). ועל דרך זו פרש הרד"ק רש"ש מאמשינוב זצ"ל ('אמרות טהורות ח"ג עמ' סא) את הכתוב (בתהלים קיט,טז): **בחקתיך אשתעשע – לא אשכח דבריך**; השעשוע והשמחה בלימוד, סגולה לזכרון. וכן כל לימוד בהתפעלות, וכדכתיב לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייאתני; פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי (ע' דרשות בית ישי ג).

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם, וכסיל אדם יבלענו (משלי כא).
 אוצר נחמד ושמן בנוה חכם – כל הדברי-תורה הם אוצר נחמד ושמן למי שירצה להטות אזניו ולהתחכם בהם. וכסיל אדם – מי שמצפה לדברי תורה ומבין ערכו כי במקום הזה הוא כסיל והוא נצרך מאד לישועה מד"ת, כאשר ישמע דברי תורה השייכים לו – יבלעם בכל אבריו בעומק. וזה דאיתא בגמרא שאמר ר' זירא 'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, המתעטש בתפלתו...' – כי ר' זירא היה מתעטש ומאד נתפחד בשעה ששמע שסימן רע לו, אך כאשר שמע החילוק בין עיטוש לעיטוש, היה לו למשיב נפש שהשלימו חפצו. על כן אמר 'אבלעא לי' – כי נודע לו שהיה שלם מתחילה (מי השלוח ח"א לקוטי נ"ך, משלי. וע"ע שם ח"ב שופטים ד"ה צדק צדק).

*

'שער באשה ערוה' – רמז נאה יש בדבר: ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה, (שמואל-ב יג,יט). מהכתוב הזה סמכו חכמים כיסוי הראש לבנות ישראל (ספרי במדבר יא; במד"ר ט,לג). והנה בפסוק זה רמוזה פעמיים המלה 'ערוה' בראשי תבות (מתוך חמש מופעים בכל התנ"ך): על ראשה וכתנת הפסים; על ראשה ותלך הלוך. (מתוך 'פלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א)

דף כה

'אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא'. גרסת ספרי ספרד (כ"ה ברי"ף ועוד): 'או ידו מטונפת מבית הכסא'. פירוש, ידו מאוסה מחמת הקינוח בבית הכסא, ואין אדם אוכל בה, הגם שאין עליה צואה הנראית לעין – רב הונא מתיר להתפלל, שהרי אין לבו ועיניו רואים צואה כלל. ורב חסדא אוסר, שהרי היד הוה אינה ראויה לומר שירה, שדעת האדם אוננת ממנה, וכל עצמתי תאמרנה כתיב. 'זוה פירוש נאה' (מלחמות ה').

'אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי... והני מילי לדברי תורה...' – לפי שריח רע שאין לו עיקר אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ולא גזרו בזה מפני ביטול תורה (עפ"י ליקוטי רמב"ן, מובא במשנ"ב עט סקכ"ט).

– מכאן שמותר מן הדין לישן בבית המדרש (עפ"י בית יוסף ושו"ע קנא, ג בשם ר"י בן הביב). ואין דינו כבית הכנסת שאסור לישן שם אפילו שינת עראי, הגם שקדושת בית המדרש חמורה. והטעם

ב. הנכנס לסעודת קבע; רבי יצחק אמר: חולץ תפיליו ואח"כ נכנס. ורבי חייה אמר: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו. עד מתי – אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה. לאכילת עראי אין צריך לחלוץ תפלין (או"ח מ,ח). ובספר שלחן שלמה נסתפק שמא מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפילה ולא כל היום, צריך להסירן (מובא במשנ"ב שם). ושיעור אכילת עראי נראה שהוא כביצה פת ולא יותר (משנ"ב שם).

ג. ההולך לישון ורוצה לשמור על תפיליו (ואין לו מקום אחר לשמור מעכברים או מגנבים. כ"מ בגמרא) – לא יניחן תחת מרגלותיו (ולא כנגד צדו. תר"י), אלא תחת מראשותיו, בין כר לכסת, אבל לא כנגד ראשו (ר' ירמיה; רבא). או מניחן בכיס או קושרן בכילת המטה וכדו' באופן שהתפלין בולטים חוץ למטה ולא פנימה. שמואל התיר אפילו אשתו עמו. והשיבו על דבריו מהברייתא שאין מותר כשאשתו עמו אלא על מקום גבוה או נמוך ג' טפחים. ואעפ"כ רבא הורה למעשה כשמואל. וכן הורו הגאונים. ובמקום שאשתו עמו – צריך שיהיו כלי בתוך כלי. ודי בכלי אחד שנותנו בין כר לכסת והרי כאן שני כיסויים (עפ"י ראשונים. והרמב"ם לא חילק אם אשתו עמו אם לאו, ובכל ענין מצריך כלי בתוך כלי. תר"י).

לט. א. אלו הנהגות צניעות ודרך ארץ בבית הכסא ובסעודה, מובאים בסוגיא?

ב. האם מותר לצור מעות בסודר שצר בו את התפלין?

א. מבואר בגמרא בישוב סתירת הברייתות, שהנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו – מגלה לאחוריו טפח ולא יותר, ולפניו – באיש טפחיים, משום קילוח מי רגלים. ובאשה לא כלום (רש"י. והרו"ה מפרש להפך). וכשנפנה לקטנים – אינו מגלה לאחוריו כלל. ולענין מעשה, לא יגלה עצמו יותר מן הצורך (עפ"י שו"ע הגר"ז ג,א; טוב ראייה). ע"ע להלן סב.

הרוצה ליכנס לסעודת קבע, (וגנאי הוא שיצטרך לנקביו באמצע הסעודה (רש"י). וגם משום רפואה. ריטב"א עפ"י שבת מא.), מהלך עשר פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות.

ב. הצר תפלין בסודרו; אם לא הזמינו לכך (= שלא ייעדו להיות סודר של תפלין באופן קבוע) – מותר לצרור בו מעות. הזמינו – אסור.

הזמינו ועדיין לא צר בו; לרב חסדא מותר, שסובר הזמנה לאו מלתא היא (וכן הלכה, שכן היא גם דעת רבא בסנהדרין). ולאביי – אסור.

(עוד בפרטי דיני הזמנה – ע' בסנהדרין מז-מח.)

דף כד

מ. א. שנים הישנים במטה אחת – מה דינם לענין קריאת שמע?

ב. האם עגבות יש בהן משום ערוה? ומה דין השיער שבמקום הערוה?

ג. אלו דברים נחשבים 'ערוה' באשה, ולמאי נפקא מינה?

ד. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה – כיצד יקרא קריאת שמע?

ה. המהלך מבואות המטונפות – מה דינו לענין קריאת שמע, ומה הדין לענין הרהור בדברי תורה?

א. שנים שהיו ישנים במטה אחת – זה יחזיר פניו ויקרא וזה יחזיר פניו ויקרא. ואעפ"י שעגבותיהן נוגעות זו בזו – אין בעגבות משום ערוה. אבל ללא החזרת פנים – אסורים, משום נגיעת אברי הערוה.

א. גם באופן המותר, צריכים להוציא ראשיהם חוץ לכיסוי בשעה שקוראים. ולמאן דאמר לכו רואה את הערוה – אסור, צריכים לחצוץ בבגד בין הלב לערוה (עפ"י תוס').

ב. ללא החזרת פנים, כתב המשנ"ב (מהפמ"ג) שאסורים לקרוא אפילו אינם נוגעים זה בזה. והיינו אפילו ראשם חוץ לטלית ויש הפסק בין הלב לערוה. והחזון-איש תמה על דין זה.

לדעת שמואל התיירו זאת בין באשתו בין בכל אדם [אלא שהדבר שנוי במחלוקת תנאים בברייתות]. ולדעת רב יוסף לא התיירו אלא באשתו שהיא כגופו, אבל באחרים – לא יקרא אא"כ טלית מפסקת ביניהם. משמע בגמרא שרב אשי נקט כרב יוסף. וכן פסק הרי"ף.

ובעלי התוס' פסקו כפי הברייתא האוסרת ללא חציצה בטלית (ממתניהם ולמטה) בין באחר בין באשתו, דלא כשמואל ודלא כרב יוסף.

ובבבנו ובני הקטנים – מותר לכולי עלמא. עד כמה נחשבים קטנים? רב חסדא אמר: תינוקת בת שלש שנים ויום אחד ותינוק בן תשע שנים ויום אחד. ויש אומרים: תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב ויום אחד, בכדי שיגיעו ל'שדים נכוננו ושערך צמח'.

וכן הלכה. ואם הגיעו לי"ב שנים בתינוקת וי"ג בתינוק, אסור אפילו לא הגיעו לידי סימנים אלו (רמב"ם ק"ש ג, יט; רבנו יונה ורא"ש).

ב. אמר רב הונא: עגבות אין בהן משום ערוה. וסייעו דבריו מההלכה דלעיל. [ועל כן יכולה אשה לישב ולקצות חלתה ערומה (אעפ"י שערום אסור לברך) – מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע (אבל האיש אסור מפני שערוותו בולטת), ואעפ"י שעגבותיה מגולות].

א. דוקא יושבת, אבל עומדת אסור (פוסקים).

ב. להלכה נחלקו הפוסקים, ויש סוברים שעגבות יש בהן משום 'ערוה'. ויש להחמיר לכתחילה (עפ"י משנ"ב עד סק"ז, רד סק"ז. וע' חזו"א טז, י. ובריטב"א כאן כתב שאעפ"י שעגבות אין בהן משום ערוה, אסור לקרות כנגדן ק"ש. וצ"ב).

רב מרי שאל לרב פפא: שער (זקן התחתון (רש"י) של איש. שו"ע הגר"ז עה, ה) היוצא בבגדו – מהו (האם נחשב ערוה לקרוא כנגדו). ואמר לו 'שער שער' (כלומר מה בכך).

אם כים הביצים נראה – אסור (פמ"ג. מובא במשנ"ב עה סק"ט. וע' חזו"א טז, י).

ג. א"ר יצחק: טפח באשה (במקומות הרגילים להיות מכוסים. ראשונים) – ערוה.

ובארו כלפי מה הדבר אמור – לאיסור קריאת שמע מול הערוה, ובאשתו. אבל לענין הסתכלות – כל המסתכל באצבע קטנה של אשה [ונתכוין להנות. רמב"ם איס"ב כא, ב] כאילו נסתכל במקום התורף (לכך מנה הכתוב תכשיטים שבהוץ עם תכשיטים שבפנים – בענין כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בבנות מדין).

א"ר חסדא: שוק באשה – ערוה (גלי שוק עברי נהרות. תגל ערותך...).

נחלקו פוסקים בחלק הרגל שמתחת לברך; יש אומרים שתלוי הדבר במנהג המקומות, ויש אסורים (ע' משנ"ב; חזו"א; שבט הלוי ח"א א; קו"א שם א; ח"ה עה, ב).

אמר שמואל: קול באשה – ערוה (כי קולך ערב ומראיך נאווה).

א. קול אשה פנויה – אין הדבר מוסכם באחרונים, ואולם לענין קריאת שמע, אסור לכל הדעות (עפ"י יביע אומר ח"א ו, ד. ומשמע שם שנוטה לאיסור. וסתם פנויות שבזמננו נדות הן, ודינן כדין ערוה לכל דבר).

ב. כשאינו רואה אותה ולא מכירה; בשו"ת יביע אומר (ח"א ו) הביא ממהר"ם שיק להתיר. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג קפ) כתב שאסור, ולא דיבר מהר"ם שיק אלא בדיבור כשאלת שלום, אך לא בקול זמרה.

וכן דנו הפוסקים כשזומע קולה דרך מכשיר חשמלי – ע' חילוקי דינים ביביע אומר שם ובשבט הלוי ח"ג קפא; ברכת חיים כ, ו-ט.

ג. בשו"ת שבט הלוי (ח"ג יד) כתב להחמיר גם בנאומים, בפרט שלא בעניני מצוה, כיון שבמשך הנאום דרכה להנעים בקולה וכדו'.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה יב, ג) נראה שמותר מן הדין לאשה למסור שיעור באקראי בפני גברים ונשים, ובתנאי שיהא נעשה באופן הצנוע ביותר, ותהא יושבת בשעת אמירת השיעור ולא תעמוד.

ד. קול הרגיל בו – אינו ערוה, ואפילו באשת איש. ואעפ"כ אסור לכוין להנות מדיבורה (שו"ע ואחרונים או"ח עה, ג). משמע בפוסקים שהכוונה היא לסוג קול שגתתי, כגון דיבור בעלמא. אבל זמר אסור בכל אופן. ואולם אם יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים על לב אליו – מותר. שו"ע הגר"ז עה, ו עפ"י תר"י).

ה. קרא קריאת שמע לקול זמר של אשה – חוזר וקוראה בלא ברכות (עפ"י משנ"ב עה סקט"ז. וע' אשי ישראל נה הערה קי שהקשה מאי שנא מהיה לבו רואה את הערה שחוזר וקורא בברכותיה).

א"ר ששת: שער באשה – ערוה (שערך כעדר העוים).

דוקא בשער נשים שדרכן לכסות ראשן ולא בכגון שער בתולות (רא"ש). ונשים נשואות המגלות שער שלא כדין – המשנ"ב (עה סק"י) פסק לאסור לקרות כנגדן. וכן פסק החזו"ן-איש (טז, ח). ויש מקלים בזה (בן איש חי פרשת בא יא; ערוך השלחן עה), כיון שהנשים שבאותו מקום דרכן בכך. (וכ"פ בילקוט יוסף. וע' גם באור לציון ח"א או"ח י). וכן הגר"מ פיינשטיין (באו"ח ח"א מב ח"ג כג) כתב שבשעת הדחק יש לסמוך על זה אלא שיש ליראי ה' להחמיר להפוך פניהם לצד אחר, וכשא"א – יעצמו עיניהם.

וגם לדעה ראשונה – כתב החזו"א (סוסי"ט): 'אפשר לצדד להקל בזמן הזה להגיד תוכחה ברבים ולהזכיר דברי חז"ל אף שיש פרועות ראש כנגדו, ומשום עת לעשות, וגם אפשר לסמוך על דעת הר"י דכיון שאינו משים לבו מותר'.

וכנגד נכריות שאינן מוזהרות בכיסוי שערן, החיי-אדם הסתפק בדבר. ובכף החיים (עה, טז) אסר, אך יש לומר שבארצות שדרכן בגילוי – מותר (הגהות איש מצליח).

א. כל אלו נחשבים 'ערוה' הן לענין איסור הסתכלות הן לקריאת שמע כנגדם (רש"י, רד"ה). ודעת הרי"ף והרמב"ם שאין איסור קריאה כנגד שער. וע' גם ברא"ש.

ב. לגבי האשה עצמה – אין אלו נחשבים 'ערוה', וכמו ששנינו האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה (ראשונים). והכרעת האחרונים שהוא הדין לגבי אשה אחרת מותר (עפ"י משנ"ב עה סק"ח ועוד).

ג. לדעת השלחן-ערוך מועילה עצימת עינים כנגד ערוה, לאמירת דבר שבקדושה. והמגן-אברהם והט"ז ועוד אוסרים. וכן פסק במשנ"ב שאסור לומר כנגד ערוה גם בעצימת עינים או בלילה או בעיוור, אלא אם כן יחזיר פניו. ואף כשהערוה נמצאת ברשות אחרת, הדעות חלוקות בדבר. ואם הערוה מכוסה בדבר שקוף, לדעת הכל מועילה עצימת עינים.

ולענין טפח מגולה באשה שדינו כערוה – יש מתירים בעצימת עינים אף ללא החזרת פנים [אף אם ננקוט לאסור בערוה ממש], אם נזהר מלראות כלל. ונראה שיש לסמוך על זה כשאי אפשר בענין אחר (עפ"י משנ"ב עה ס"ק א, כה, כט). וכן מובא בחזו"א (טז, ז), שמועילה עצימת עינים לענין טפח באשה. ולא דוקא עצימתם אלא גם החזרת מבטו מועילה, כל שאין העין מרגשת (שם). וכיו"ב כתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח ח) אודות מסדרי חופה וקדושין, שאם אי אפשר להסב לצדידן, מותר להם לברך בעצימת עינים).

וכיסוי העינים בבגד וכדומה – כתב החזו"א (טז, ז), שאינו מועיל אלא כעצימת העינים. הלכך אין מועילה עצימת עינים אף כאשר הוא מרכיב משקפים. אדם קצר רואי – כתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח ט) שנראה שמשער לפי אדם בינוני, ודלא כפי שמשמע בפשטות מדברי הבאור–הלכה שכל שאינו רואה בעצמו מותר, שהרי במה גרע מסומא שמשער לפי אדם בינוני.

ד. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה – חוצץ בטליתו על צוארו וקורא (ואין לחוש לכך שלבו רואה את הערוה). ויש אומרים: על לבו, כי לבו רואה את הערוה – אסור.

כן פסקו הרי"ף והתוס' והרא"ש, לאסור. ודעת רש"י ורבנו שמעיה להתיר (ע"ע בתוס' שבת י. בשם מחו"ו, ובמלא הרועים ושאר מפרשים שם).

ומועילה הפסקה בין לבו לערוה ע"י חיבוק גופו בזרועותיו (תו"י בשם רבני צרפת).

ה. המהלך במבואות המטונפות; לדעת רב הונא בשם ר' יוחנן (ויש אומרים: רבה בר בר חנה בשם ריב"ל), מניח ידו על פיו וקורא. ולדעת רב חסדא לא יקרא. ואפילו אם היה קורא – פוסק. ואף ר' יוחנן לא התיר אלא למהלך, אבל אסור לעמוד שם ולהרהר בדברי תורה. ולכן אסור לתלמיד חכם לעמוד במקום הטונפת, שאי אפשר לו בלא הרהור בדברי תורה.

א. הלכה כדברי האוסר, שהמהלך במבואות מטונפות צריך להפסיק קריאתו, וכשיצא משם חוזר למקום שפסק ולא לראש, אפילו שהיה כדי לגמור את כולה (שו"ע או"ח פה, א). ויש אומרים שחוזר לראש אם היה כדי לגמור את כולה, כיון שאינו ראוי לקרוא באותו מקום (כן נקט הרמ"א שם לעיקר. וע' אגרות משה (או"ח ח"ה ד עמ' ו) שצדד שבפרשה שהפסיק בה, אם בראשונה אם בשניה, משערים כדי לגמור אותה פרשה בלבד).

ב. איסור הרהור במקומות מטונפים, יש אומרים שמחלוקת הראשונים היא אם אסור הדבר מהתורה או מדרבנן (עפ"י נשמת אדם ג, ב). וע' פמ"ג פתיחה כוללת סוף חלק ה שצדד שהוא מדרבנן, וכן סתם במהרש"א מהדו"ב שבת מ:).

ג. בירושלמי נחלקו אמוראים האם מותר להרהר בבית הכסא. יש מפרשים שמדובר לאונסו, והמחלוקת היא האם מחויב לדחוק עצמו ולדחות הרהורו אם לאו. וי"מ המחלוקת בהרהור מרצון (ע' ברכי יוסף פה, א).

מא. א. האם מותר לתלות תפלין?

ב. מה דין גיהוק ופיהוק בתפילה, עיטוש, רקיקה, התעטפות ותיקון הבגד, והשמעת קול?

א. לפי תירוץ אחד בגמרא, מותר לתלות התפלין כאשר הקציצה מונחת על היתד והרצועה תלויה למטה אבל להפך אסור. [דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלאים לך מנגד – זה התולה תפיליו]. ואיבעית אימא בשניהם אסור, ורבי שתלה תפיליו – כשהיו נתונים בתוך כיסם, שאינם צריכים הנחה כספר תורה. הלכה כ'אבעית אימא'. (רי"ף).

ב. המגהק והמפהק בתפילתו – הרי זה מגסי הרוח (ומגונה הוא. רמב"ם תפלה ד, יא). ודוקא ברצון אבל לא לאונסו. והמפהק (לאונסו) יניח ידו על סנטרו (שלא תראה פתיחת פיו).

התעטשות שלמטה – אסורה (שמור רגלך... כנ"ל. והמתעטש בתפלתו סימן רע לו. ויש אומרים: ניכר שהוא מכוער (גם כשאינו משמיע קול. עפ"י מג"א. וי"ח). בקש להתעטש – מרחיק לאחוריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל. ואומר: 'רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה'. ומתחיל ממקום שפסק.

כתבו הפוסקים שעתה אין אומרים זאת, כיון שלא נהגו להרחיק ולהתעטש כשמתפללים בציבור. ומכל מקום טוב להרהר בלבו.

המתעטש מלמעלה – סימן יפה לו [כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה]. הרק בתפילתו – כאילו רק בפני המלך. ואם נודמן לו רוק – מבליעו בטליתו. ואם טלית נאה – מבליעו באפרקסותו. ואם איש אנין בדעתו הוא – ישליכו (בידו. רמב"ם תפלה ד, יא) לאחוריו (כדי שלא יצטער בתפילה ונמצא טרוד. שם).

ואם אי אפשר להשליך לאחוריו – יכול לירוק אף לשמאלו כיון שעושה כן מפני ההכרח (תר"י עפ"י ירושלמי. ונחלקו הפוסקים מהו 'שמאלו').

נפלה טליתו – אין להתעטף בה בתפילה. אבל ממשמש בבגדו. (רש"י פרש: להעביר כינה העוקצתו. ואפילו במקום השחי והערוה, אם כינה עוקצתו (ריטב"א; מאירי). ותוס' פרשו: לתקן הבגד שלא יפול מעליו).

א. בתר"י משמע שגם אם יישאר בגילוי הראש ממש, אין לו להרים טליתו שנפלה. ואולם באגרות משה (או"ח ח"ד מ"ד) צידד שבאופן זה צריך להפסיק כדי לכסות את ראשו, כי כיום תפילה בגילוי הראש אסורה באיסור תורה של 'ובחוקותיהם לא תלכו'. וצידד שם עוד שאף באונס גמור אם התפלל כן תפלתו תועבה. ו'צ"ע לדינא'.

ב. בדברי הגהות מיימוניות (תפלה ד אות ט) משמע שאפילו נפלה הטלית מעל הראש אין לעטף בה ראשו בתפילה. ואולם בשו"ע (צו, ד) משמע שכל שלא נפלה כולה יכול להחזירה, אפילו נפלה רובה (כ"כ המג"א שם).

המשמיע קולו בתפלתו – הרי זה מקטני אמנה. המגביה קולו – הרי זה מנביאי השקר (שנאמר בהם ויקראו בקול גדול). ואם אין יכול לכוין את לבו בלחש – מותר להשמיע קולו (ואף להגביה קולו במקום הצורך. ראשונים), ביחיד אבל לא בצבור – משום טרדת המתפללים.

דעת הרבה פוסקים שלכתחילה מצוה על המתפלל להשמיע לאזניו, ובלבד שלא ישמעוהו אחרים. ויש סוברים שאפילו לאזנו לא ישמיע, וכן דעת כמה מן המקובלים.

דף כה

- מב. א. שכח ונכנס לבית הכסא כשהוא לבוש תפלין – מה יעשה?
ב. צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא – האם מותר לו לקרות קריאת שמע?